

Posvojni dativ

Kuna, Branko; Mikić Čolić, Ana

Source / Izvornik: **Sintaksa padeža, 2010, 147 - 162**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:338230>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

<i>Nakladnik</i>	Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb Filozofski fakultet, Osijek
<i>Za nakladnika</i>	Dunja Brozović Rončević Ana Pintarić
<i>Biblioteka</i>	Znanstveni zbornici
<i>Knjiga 3</i>	Sintaksa padeža: Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem <i>Drugi hrvatski sintaktički dani</i>
<i>Urednice</i>	Matea Birtić Dunja Brozović Rončević
<i>Recenzenti</i>	Milica Mihaljević Željka Brlobaš
<i>Korektura</i>	Jurica Budja i autori
<i>Naslovnica</i>	Davor Milašinčić
<i>Tehnički urednik</i>	Boris Rukavina

© Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2010.

Nijedan se dio ove knjige ne smije umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenoga dopuštenja.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 746363.

ISBN 978-953-6637-58-4

Knjiga je tiskana uz financijsku potporu
Zaklade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

SINTAKSA PADEŽA

Zbornik radova znanstvenoga skupa
s međunarodnim sudjelovanjem
Drugi hrvatski sintaktički dani

Osijek, 13. – 15. studenoga 2008.

Uredile

Matea Birtić
Dunja Brozović Rončević

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Filozofski fakultet, Osijek
Zagreb, 2010.

Sadržaj

Uvodnik (<i>Matea Birtić i Dunja Brozović Rončević</i>)	VII
Nagrada Adolfo Veber Tkalčević	
Obrazloženje odluke da se Nagrada Adolfa Vebera Tkalčevića za sveukupan znanstveni doprinos sintaksi hrvatskoga jezika dodijeli akademiku Radoslavu Katičiću (<i>Mirko Peti</i>)	IX
Bibliografija sintaktičkih radova Radoslava Katičića	XV
LADA BADURINA	
Padeži i komunikacija	1–14
BRANIMIR BELAJ	
Prostorni odnosi kao temelj padežnih značenja – shematičnost i polisemija hrvatskoga prijedložno-padežnog izraza <i>od + genitiv</i>	15–33
MATEA BIRTIĆ I IVANA MATAS IVANKOVIĆ	
Jesu li akuzativne dopune uz sportske glagole objekti?	35–55
GREVILLE G. CORBETT	
A Canonical Approach to Case in Slavonic	57–75
VALENTIN GESHEV	
Parts of the Sentence and Case Constructions: The Case in Early Modern Bulgarian	77–88
TENA GNJATOVIĆ I RANKO MATASOVIĆ	
Evidencijalne strategije u hrvatskom jeziku	89–99
AMIR KAPETANOVIĆ I KRISTINA ŠTRKALJ DESPOT	
Instrumental u hrvatskim stihovima srednjega vijeka	101–127
VLADIMIR KARABALIĆ	
Padeži nominalnih komplemenata imenicama u hrvatskom jeziku i njemački ekvivalenti	129–145
BRANKO KUNA I ANA MIKIĆ	
Posvojni dativ	147–162

DARKO MATOVAC I GORAN TANACKOVIĆ FALETAR	
Semantička uloga efektora kao determinatora dativnih dopuna u neraščlanjenim jednostavnim rečenicama	163–178
MILAN MIHALJEVIĆ	
Strukturni i nestrukturni padeži u hrvatskom jeziku	179–192
ISMAIL PALIĆ	
Semantičko-sintaksička tipologizacija dativa u bosanskom (hrvatskom, srpskom) jeziku	193–212
IVO PRANJKOVIĆ	
Domašaji i ograničenja lokalističke teorije padeža	213–222
VLASTA RIŠNER	
O uporabi nekih bliskoznačnih prijedložnih izraza	223–239
JOSIP SILIĆ	
Opće gramatičko značenje i njegova konkretizacija	241–247
JASNA VINCE	
Nominativ prema ostalim padežima	249–265
IRENA ZOVKO DINKOVIĆ	
Određivanje izravnih objekata u hrvatskome: dva objekta u akuzativu	267–276

UVODNIK

U svibnju 2006., na inicijativu Branka Kune, u Osijeku je utemeljen skup *Hrvatski sintaktički dani* s kojim je istraživanje sintakse hrvatskoga jezika konačno postalo glavna tema specijaliziranoga skupa. Od toga trenutka *Hrvatski sintaktički dani* postaju mjesto na kojemu se ujediniju ili će se ujediniti sva sintaktička istraživanja u Hrvatskoj i mjesto na kojemu hrvatski jezikoslovci razmjenjuju svoje ideje sa sintaktičarima izvan Hrvatske, što su dobro potkrijepili i *Drugi hrvatski sintaktički dani* održani u Osijeku od 13. do 15. studenoga 2008. godine. Plodovi promišljanja Drugih hrvatskih sintaktičkih dana nalaze se unutar ovih korica. Kao tema prvoga skupa izabrane su sintaktičke kategorije, tema koja je bila, kako kaže Branko Kuna, utemeljitelj skupa i urednik prvoga zbornika "široko postavljena". Tema drugoga skupa "Sintaksa padeža" postavljena je "nešto uže", ali opet dovoljno široko da može obuhvatiti jezikoslovce različitih teorijskih i vremenskih usmjerenja. Padeži, kao važno teorijsko pitanje sintakse i morfologije te također tema *par excellence* slavističkih istraživanja opravdano su izabrani za glavnu temu *Drugih hrvatskih sintaktičkih dana*. Glavna je tema obuhvaćala tri podteme: 1. teoriju padeža, 2. padeže u hrvatskome jeziku, 3. kontrastivni pristup padežima.

Na skupu je sudjelovalo dvadeset i troje znanstvenika i znanstvenica iz Hrvatske, Njemačke, Bugarske, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. Osim već poznatih sintaktičara i mladih istraživača iz Hrvatske i inozemstva na skupu su plenarno izlagala i dva velikana svjetske lingvistike: Greville G. Corbett, izniman poznavatelj slavenskih jezika, njihove morfologije i sintakse i Richard Kayne, briljantan teoretičar sintakse i poznavatelj sintakse mnogih jezika. Od inozemnih izlagača svakako treba spomenuti i Miriam Butt, autoricu monografskoga djela o padežima.

U ovome je zborniku objedinjeno sedamnaest radova, pisanih na hrvatskom, engleskom (Corbett, Geshev) i bošnjačkome jeziku (Palić), raznovrsnih teorijskih usmjerenja od kognitivnih i lokalističkih do generativnih i djelomice funkcionalističkih. Iako se radovi većinom odnose na suvremenu sintaksu, velik je broj radova zašao i u područje pragmatike, tipologije i povijesne lingvistike. Svih sedam padeža hrvatskog jezika dotaknuto je na skupu i obrađeno u radovima: nominativ (Mihaljević, Vince), genitiv (Belaj, Karabalić, Mihaljević, Pranjković), dativ (Corbett, Karabalić, Kuna i Mikić, Matovac i Faletar, Mihaljević, Palić, Pranjković, Rišner), akuzativ (Birtić i Matas, Karabalić, Mihaljević, Zovko), vokativ (Badurina, Corbett), lokativ (Corbett, Karabalić, Pranjković, Rišner) i instrumental (Mihaljević,

Karabalić, Štrkalj Despot i Kapetanović). Objavljeni radovi prošli su recenzentski postupak te su svi klasificirani kao izvorni znanstveni radovi.

Na prijedlog Organizacijskoga odbora Hrvatskih sintaktičkih dana Uprava Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku utemeljila je 19. veljače 2008. godine nagradu Adolfo Veber Tkalčević za sveukupan znanstveni doprinos sintaksi. Povjerenstvo za dodjelu nagrade (u sastavu prof. dr. sc. Zrinjka Glovacki-Bernardi, prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić, prof. dr. sc. Diana Stolac, prof. dr. sc. Dubravka Sesar, prof. dr. sc. Milena Žic-Fuchs, dr. sc. Marija Znika, viša znanstvena suradnica i dr. sc. Mirko Peti, znanstveni savjetnik, predsjednik povjerenstva) dodijelilo je prvu nagradu Adolfo Veber Tkalčević akademiku Radoslavu Katičiću, zbog iznimnoga doprinosa razumijevanju i sveobuhvatnoga doprinosa opisu sintakse hrvatskoga jezika. Na skupu je dodjelu nagrade obrazložio u svojem iscrpnom i nadahnutom govoru predsjednik Povjerenstva dr. sc. Mirko Peti, čiji cjelovit tekst govora zajedno s bibliografijom sintaktičkih radova akademika Radoslava Katičića donosimo u ovoj knjizi.

Prije svega, htjeli bismo zahvaliti svim sudionicima skupa i autorima radova koji su svojim sudjelovanjem i pisanjem radova napravili jedan korak u razumijevanju sintakse padeža. Na potpori skupu treba zahvaliti i rektorici Sveučilišta u Osijeku prof. dr. sc. Gordani Kralik. Treba napomenuti da su održavanje skupa i tiskanje zbornika uz suorganizatore, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje te osječko Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, materijalno poduprli Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH, Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Osječko-baranjska županija i Turistička zajednica grada Osijeka, kojima također treba reći hvala.

Za objavljivanje su ove knjige bile zadužene Dunja Brozović Rončević, predsjednica Organizacijskoga odbora i Matea Birtić, tajnica Organizacijskoga odbora koja je knjigu većim dijelom i uredila. Zahvaljujemo brojnim recenzentima radova koji su također pridonijeli nastanku ovoga zbornika te djelatnicima Službe za izdavačku djelatnost i računalnu podršku Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji su tekst zbornika računalno pripremili za tisak. Zahvaliti valja i Jurici Budji koji je također pomagao u korekturi članaka.

Nadamo se da će zbornik ispuniti svoju svrhu: pokazati gdje i kako stoji današnje razumijevanje teorije padeža i pojedinih hrvatskih padeža te dati smjernice istraživanju padeža u okviru kroatistike, slavistike i teorije padeža uopće.

Matea Birtić

Dunja Brozović Rončević

Branko Kuna, Ana Mikić
Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera
L. Jägera 9, HR-31000 Osijek
bkuna@ffos.hr, amikic@ffos.hr

POSVOJNI DATIV

Posvojnost podrazumijeva solidarni odnos između dvaju entiteta koji se semantički interpretira samo na temelju odnosa jednog spram drugoga. U hrvatskoj gramatičarskoj tradiciji posvojni se dativ opisuje kao vrsta atributa, odnosno modifikator imenice kojom se imenuje posjedovani objekt. U radu se o toj kategoriji govori kao o posebnoj vrsti predikatne posvojnosti – *vanjskoj posvojnosti*. Veza između elemenata posvojnoga odnosa nije izražena glagolom, nego se preko njega pretpostavlja. Za razliku od atributne, u vanjskoj posvojnosti izrazi za subjekt i objekt posvojnosti često nisu u kontaktnom položaju. Raspravlja se i o komunikacijskim i pragmatičkim razlozima izbora posvojnoga dativa u hrvatskom jeziku u odnosu na druga posvojna sredstva.

1. Uvod

Sve što je do sada napisano o pojmu posvojnosti odaje različite pristupe u razumijevanju i opisivanju tog u biti nelingvističkoga pojma, ali je svima zajedničko pronaći odgovarajući mehanizam prema kojem se neki jezični izraz može interpretirati kao posvojni. Univerzalne kategorije predstavljaju svojevrsnu koordinatnu mrežu koja nadsvođuje stvarnost i putem koje ljudi poimaju svijet. Odraz univerzalnih kategorija ljudske spoznaje i kulture u jeziku, posebice ako se iz njih uspostavlja vlastiti model svijeta u kojem živimo, oduvijek je privlačio zanimanje jezikoslovaca. Među ostalim i posvojnosti se pristupa često kao univerzalnom pojmu, ali mu se osporava jasnoća, odredivost budući da nije konceptualno ni lingvistički temeljan ili kao onaj koji može biti od univerzalne važnosti.

1.1. O određivanju posvojnosti

Nesporno je kako ne postoji jezik koji ne raspolaže eksplicitnim sredstvima za izražavanje posvojnosti, iako se pri njihovu opisivanju nailazi na brojne teškoće (Heine 1997). Prosječno obrazovanom čovjeku, i bez jeziko-

slovne podloge, postojanje je posvojnih odnosa nedvojbeno, a uslijed gramatičkog poučavanja u školama njihova povezanost s jezičnim kategorijama čini se nije nepoznanica, no u znanosti o jeziku vlada neujednačenost. Naime, ne postoji jedinstveno mišljenje o sadržaju posvojnosti kao ni to kako se spoznaje i prepoznaje; što naravno vrijedi i za druge kategorije jer veoma često najvažniji aspekti stvarnosti prikriveni su svojom jednostavnošću i svakodnevnosti.

Iako to izriekom ne tvrdi, za Wierzbicku (2006: 79–82) u njezinom semantičkom modelu univerzalnost posvojnosti nije sporna. Naime, ona posvojnost ne uključuje u popis semantičkih primitiva, jednostavnih jezičnih jedinica koje se ne mogu više značenjski cijepati ni tumačiti jednostavnijim jedinicama, ali od kojih se sastoje složeniji pojmovi te čijom se ekspresivnom snagom može opisati sve u jeziku. Posvojnost se tumači unutar semantičkog primitiva DIO te tvrdi kako ju ne odlikuje semantička stalnost, ali da u pravilu obvezatno uključuje pojam dijela. Milovanova (2007) kategoriju posvojnosti promatra kao zasebnu vrstu mentalne tvorevine koja odražava stvarne veze među pojavnostima svijeta koji nas okružuje te fiksira dinamiku sfere subjekta (posjednika) s različitim motrišta: pripadanje, posjedovanje, uključenost objekta (posjedovanog) u sferu subjekta; stupanj apstraktnosti te dinamiku posvojnih odnosa.

Veoma je prošireno posvojnost promatrati iz onomasiološkoga kuta te polaziti od intuitivnog razumijevanja posvojnosti, a to je područje učinjeno preciznijim navođenjem prototipičnih odnosa unutar opće domene posvojnosti dostupnih izravnom opažanju te onih koji su marginalniji (Langacker 1987 i 1993; Herslund–Baron 2001). Takvo se stajalište zastupa u suvremenim jezikoslovnim teorijama, ali i u tradicionalnoj gramatici. Osim toga, svaki jezik na svoj način artikulira stvarnost te ima vlastite načine i putove njezine konceptualizacije. Također, unutar pojmovnog shvaćanja, posvojnost se kroz prizmu lingvističke metodologije ne promatra isključivo i strogo samo kao konstrukt, postoje i autori koji smatraju kako sredstva za izražavanje posvojnosti nisu gramatikalizirana.¹

Posvojnost uključuje odnos između dvaju entiteta *posjednika* i *posjedovanog* objekta, odnosno *possessora* i *possessuma* koji su semantički i sintaktički uvjet jedan drugomu. Riječ je o takvom binarnom odnosu u kojem posjednik ne postoji bez posjedovanog, i obrnuto bez obzira kojim se morfosintaktičkim sredstvima izražavalo to značenje. Međutim, ima i drugih

konceptata koji su binarni, stoga postoji opasnost da bi se posvojnost moglo dovesti u vezu s bilo kojim relacijskim ili apstraktnim odnosom između dvaju entiteta, a takvih je dosta, poput odnosa agensa i pacijensa u aktivnim i pasivnim rečenicama, prostornih odnosa, poredbenih odnosa i sl. No, ono što ju čini drukčijom od sličnih binarnih odnosa jest biokulturalnost, tvrdi Seiler (1983: 4) te dodaje: »To je odnos između ljudskoga bića i njegove rodbine, njegovih dijelova tijela, materijalnih stvari koje mu pripadaju, njegovih kulturnih i intelektualnih proizvoda. U proširenijem pogledu to je odnos između dijelova i cjeline jednog organizma«. Takvom odredbom opet se dovodi u pitanje univerzalnost posvojnosti jer se ističe njezina kulturološka posebnost. No, to je i nemoguće izbjeći, u prostoru koji nas okružuje postoji mnoštvo predmeta, materijalnoga svijeta prema kojima čovjek uspostavlja različite odnose pa i one koji se tiču vlasništva, posjedovanja nad njima. Zajedno s razvojem instituta vlasništva razvijala su se i sredstva njihova izražavanja u jeziku. Oblikovanje posvojnih odnosa i njihov razvoj nastajao je u svakoj kulturi različito jer je uvjetovan određenom hijerarhijom vrijednosti i nacionalno-kulturnih posebnosti.

U jezikoslovlju je pojam posvojnosti veoma neodređen i promjenjiv jer se odnosi na različite jezične izraze, odnosno obilježavanje posvojnosti alternira u različitim gramatičkim strukturama. Tako, najprošireniji način u fleksijskim jezicima za izražavanje posvojnih značenja jest genitiv, ali imenska riječ u tom padežu nije i jedino značenje. Naprotiv, uz mnoga značenja još dolazi u vezu s brojnim prijedlozima od kojih svaki unosi dodatnu nijansu: te se govori o dijelnom, subjektivnom, objektnom, eksplikativnom genitivu, genitivu zaklinjanja. Iako se smatra kako je predikatna posvojnost nedvosmislenija i preciznija od atributne, svaka predikatna konstrukcija s glagolom *imati* ne izražava nužno opću posvojnost, kao u sljedećem primjeru:

- (1) U pregovorima s EU do sada *imamo* otvoreno tek nekoliko poglavlja. (HTV, 6. XI. 2008.)
- (2) U ovoj državi se *ima* novca.

Glagol *imati* u konstrukciji s trpnim pridjevom ima rezultativno značenje (1), a u (2) posjednik nije *država*, već je on implicitan, na osnovi znanja o svijetu znamo da su to njezini državljani. Egzistencijsko je značenje u prvom planu, a posvojno je potisnuto. Dakle, ne postoje unaprijed zadani razlozi zašto bi posvojna sredstva označivala isključivo posvojnost, a s tim u vezi Heine (2001: 312) tvrdi: »Possessive constructions are likely to also express concepts other than possessive ones«.

¹ Pozivajući se na Langackera, Togeby (2001: 54) smatra da koncept posvojnosti u danskom nije gramatikaliziran već je dio puno apstraktnijeg koncepta referentne točke, svi oblici koji izražavaju posvojnost imaju potencijalno opće značenje, od kojih izdvaja »memory, location, control, subjecthood, effect or affectedness«.

1. 2. O posvojnomo dativu u hrvatskom jezikoslovlju

Narečeno osobito dolazi do izražaja u raščlambi posvojnoga dativa, za koji neki autori dvoje je li riječ o kategoriji koju bi trebalo nazivati posvojnomo (Kučanda 1996). U hrvatskoj gramatičarskoj tradiciji dativ se redovito dovodi u vezu sa značenjem i drugim sredstvima za izražavanje posvojnosti. Primjerice Veber (1859: 22) navodi kako se imenica u dativu može pojaviti, umjesto genitiva, uz drugu imenicu da joj nadopuni smisao, a također može se nalaziti i na mjestu posvojnih zamjenica. Maretić (1963: 580) govori o dativu pripadanja uz imenice, ali ne navodi ikakva ograničenja u vezi s njegovim izborom. Brabec–Hraste–Živković (1970: 228) tvrde da dativ »ponekad« znači i pripadanje te da umjesto njega mogu biti upotrijebljeni drugi posvojnici, ali da razlike u značenju ne bi bilo. Slično tomu zastupaju Raguž (1997) te Silić–Pranjko (2005). Iznimku u izjednačavanju tih kategorija predstavlja stajalište J. Hamma (1967) koji upora bi dativa enklitičkih oblika zamjenica ne određuje jednakovrijedan status s drugim posvojnima te drži da se njima prisnije označuje ona vrsta pripadnosti »koja bi se grublje i manje afektivno mogla izraziti i prisvojnomo zamjenicom (*to mi je brat, on nam je rod* mjesto *to je moj brat, on je naš rođak*)«. ² Prema primjerima koje navodi da se zaključiti kako Hamm značenjsku nijansu prisnosti proteže samo na užu posvojnomo, kako ju naziva, a koja se odnosi na rodbinske i socijalne odnose izražene unutar predikatne posvojnosti.

I dok se u spomenutih autora neizravno može govoriti o sintaktičkoj ulozi dativa, u novijim se gramatikama on izravno imenuje kao atributna kategorija. Tako se u "Hrvatskoj gramatici" kaže: »Imenica koja se uz drugu uvrštava kao atribut najčešće je u genitivu i rjeđe u dativu« (Barić 1995: 562), a malo dalje kako je posvojni dativ »po značenju vrlo blizak posvojnomo genitivu«. Nastanak se takvih atributa tumači preoblikom atribucije od predikatnoga imena u dativu:

- (3) a. To je *selu* glava.
- b. To je glava.
- c. Glava je *selu*.

U pregledu sintaktičkoga određenja posvojnoga dativa među hrvatskim jezikoslovcima valja spomenuti bitno drukčiji, ali pomalo i proturječan stav koji zauzima Katičić (1991). On tu kategoriju načelno određuje kao atribut, svoj opis proširuje osvrtima o sintaktičkom položaju i semantičkim značajkama posvojnoga dativa bitno drukčije te tvrdi:

² Hamm 1967: 118.

»Dativni izraz, koji izriče upravljenost i namjenu, javlja se u temeljnom rečeničnom ustrojstvu kao predikatna riječ i kao priložna oznaka³ (...). Taj sadržaj upravljenosti i namijenjenosti može u danom semantičkom kontekstu dobiti značenjski prizvuk pripadanja. Takav se predikat ili priložna oznaka onda naziva *posvojni dativ* ili *dativ posesivni*« (Katičić 1991: 437).

Veoma je važno uočiti kako autor posvojnomo dativu ne pripisuje čisto posvojno značenje, već u određenom kontekstu on može samo dobiti »značenjski prizvuk pripadanja«, odnosno kako posvojni dativ nije jedinstvena značenjska kategorija. Osim toga, u hrvatskim gramatikama to je jedina potvrda sintaktičkog određenja dativa kao dijela temeljnoga rečeničnoga ustrojstva, no s druge je strane neobično zašto se takav dativ opisuje u poglavlju o imeničnom atributu koji je fakultativni element rečeničnog ustrojstva. Ponavljamo, Katičić govori o posvojnomo dativu kao o predikatnom imenu i priložnoj oznaci, a u tumačenju napominje njegovu dvojaku sintaktičku i semantičku ulogu, kao u rečenici:

- (4) Zimi brezovljanska djeca broje brkove *ubijenom zecu*.

Dativni izraz *ubijenom zecu* Katičić (1991: 438) određuje kao adverbnu oznaku ako se odnosi na glagol u značenju usmjerenosti i namjene, a ako se odnosi na imenicu označuje pripadanje. Takvim stajalištem, iako ne eksplisitivnim, on je zapravo preteča suvremenih pristupa o vanjskim posvojnomo konstrukcijama jer uočava kako su elementi vanjskoga posvojnoga odnosa imenske skupine sintaktički neovisne jedna o drugoj, a gramatička se veza uspostavlja preko glagola.

Izvan gramatičkih opisa vrijedan prinos proučavanju posvojnoga dativa u hrvatskome jeziku ostavio je i Kučanda. Zadržat ćemo se samo na onom dijelu njegovih istraživanja koji se tiču sintaktičkog statusa te kategorije. U određivanju dativnih dubinskih padeža smatra kako je nužno utvrditi je li on sintaktički zavisao od predikata ili je riječ o slobodnom dativu⁴ koji ne ulazi u opis semantičke valentnosti predikata. U kategoriji slobodnoga dativa izdvaja tri vrste: dativ pripadanja, vanjski benefaktiv i etički dativ. Dativ pripadanja, koji također svrstava u atributnu vrstu, zavisao je samo od određenih leksičkih razreda imenica, a to su: 'rodbinski i drugi odnosi među ljudima', 'dijelovi tijela', 'dijelovi odjeće', 'predmeti koje dativni referent posjeduje ili rabi' i 'dio cjeline'. Zavisnost o imenici dokazuje testom zamjene imenice drugom imenicom koja ne pripada u neki od spome-

³ Podertali B. K. i A. M.

⁴ U ovom se radu naziv *slobodni dativ* ne odnosi na besprijedložni dativ, već na onaj koji ne zavisao o predikatu.

nutih leksičkih razreda, rečenice s drugom vrstom imenica nisu značenjski prihvatljive:

(5) Stigao <u>mu</u> je	ujak	majci u krilu.
	*prolaznik	
	*muškarac.	

Drugi test kojim Kučanda (1982: 61) potvrđuje ovisnost dativne riječi o imenici jest i paradigmatski test zamjene predikata drugim predikatima koji ne otvaraju mjesto dativu:

(6) Dijete	spava	majci u krilu.
	leži	
	jede	

Unatoč činjenici što ističe zamjenjivost dativa s posvojnim pridjevima,⁵ oba se sredstva u istoj rečenici ne mogu upotrijebiti:

- (7) *Razbolio *mu* se *njegov* otac.

No, to nije dokaz da oni izražavaju različite semantičke odnose, tvrdi Kučanda (1982: 200), već činjenica da ne upućuju na istog referenta, odnosno da se posvojni odnos ne izražava dva puta ili naglašava dvama različitim sredstvima u odnosu na (jedno) posjedovano. Dativ i morfološki posvojni oblici mogu biti upotrijebljeni kada se u rečenici javlja više imenica iz istog leksičkog razreda:

- (8) Mojoj *majci* je prijateljica odselila.

U dijakronijskoj i sinkronijskoj perspektivi posvojni je dativ opisivala L. Hudeček (2006). U oba slučaja određuje ga kao »rjeđe stilski obojeno sredstvo« ali koje je zadržalo funkcionalnu određenost i uporabni opseg te smatra da se ne može izjednačiti s drugim sredstvima zbog svog empatijskog sloja jer naglašuje bliskost i povezanost posjednika i posjedovanog.⁶ Kao i Kučanda drži da je to prepoznatljivo obilježje koje posvojni dativ pragmatički i semantički čini drukčijim u odnosu prema drugim mogućnostima izražavanja, a »približuje ostalim skupinama slobodnoga da-

⁵ Kučanda po uzoru na englesku gramatiku posvojne zamjenice i posvojne pridjeve naziva posvojnima pridjevima. U radu se raspravlja i o drugim načinima razdiobe dativa, tako smatra kako u hrvatskom jeziku nije svrsishodno odvajati *dativ incommodi* jer kada su u pitanju rodbinski i drugi odnosi među ljudima ili predmeti koje referent dativa posjeduje ili rabi, on je podudaran s dativom pripadanja.

⁶ L. Hudeček (2006: 231) tvori drukčije nazivlje te s tim u vezi kaže: »Neupitno je da je u posvojnome dativu izražen empatijski učinak, tj. govornikova identifikacija s *posjedovateljem* u daleko većoj mjeri nego u ostalim sredstvima za izražavanje posvojnosti«.

tiva«. Sintaktički gledano riječ je o onim sastavnicama koje su neovisne o glagolu, odnosno »uklanjanje takva dativa ne krnji gramatičnost rečenice«. Prema L. Hudeček posvojnim se dativom najčešće izražava neotuđiva posvojnost, a rjeđe otuđiva, odnosno predmetno posjedovanje.

2. Vanjska posvojnost – sintaktička obilježja

Iz prethodnoga se prikaza može zaključiti kako je uvriježeno posvojni dativ tumačiti kao priimeničnu ili adnominalnu kategoriju kojoj bi zadaća bila modificirati, odrediti imenicu kao što ju imaju posvojne zamjenice i pridjevi. No, može li se tu govoriti o značenjskoj sličnosti ili čak identičnosti, jesu li razlike na sintaktičkom i semantičkom planu neutralizirane? Postavku o istoznačnosti različitih jezičnih sredstava funkcionalni i kognitivni pristupi niječu jer se smatra kako svaka promjena gramatičkih sredstava predstavlja pomak i na značenjskom planu, odnosno kada bi postojala dva i više sredstava za izricanje baš istog značenja, bilo bi to poništavanje temeljnoga jezičnog načela – jezične ekonomije.

Ako se promatraju navedeni primjeri, zamjene i tumačenja značenja dativa, tada bi njegov opis mogao time i završiti. Međutim, ako posvojni dativ ima adnominalnu ulogu, tada bi on trebao funkcionirati zajedno s imenicom kao imenična skupina (sintagma, NP) izvan rečenice kao što postoje imenične skupine s drugim posvojnima oblicima:

- (9) a. duše *robova*; *Obamin* san; prozor *na kući*; *naš* jezik
b. *duše *robovima*; *san *Obami*; *prozor *kući*; *jezik *nam*.

Imenične skupine s dativima ne samo da su neovjerene kada ih se promatra izdvojeno, već su takve i kada se uvrste u rečenicu, primjerice:

- (10) *Kada sam bio student, na sajmu sam kupio roman »Duše *robovima*« pisan jezikom *nam*.

Očigledno je kako to nisu jedinstvena imenična ustrojstva, frazne sastavnice (konstituenti), koje mogu zauzimati bilo koji sintaktički položaj. Osim toga ono što je svojstveno za većinu atributnih posvojnih skupina, a to je kontaktni položaj posjednika i posjedovanog objekta, u izrazima s posvojnima dativom nije slučaj jer su ta dva entiteta najčešće udaljeni jedan od drugoga:

- (11) On je i do tada *Grabovcima* bio *mušterija* pa im nije trebao objašnjavati što je među tolikim kovačima njih odabrao da *mu* poprave *oružje*. (Aralica, 7)
(12) Izadi da *ti* slomim *vrat*. (Tribuson, 22)

Ako je imenica u dativu, tada nije čvrsto fiksirana kao posvojni pridjev i zamjenica u antepoziciji ili posvojni genitiv u postpoziciji, njezin je redoslijed potpuno neovisan o imenici koja označuje posjedovani objekt.

Ako nisu dio predikatnoga imena, tada su izrazi s posvojnim dativom sintaktički podignuti (promovirani) na mjesto sastavnog rečeničnog člana – neizravnog objekta, a u pravilu u tim je konstrukcijama glagol dinamičan (Šarić 2002; Herslund–Baron 2001). No, tu nije riječ o čistoj predikatnoj posvojnosti. Veza je između posjednika i posjedovanog objekta ostvarena preko glagola, ali se isto tako ne može isključiti ni bliskost s atributnom posvojnošću jer veza između dvaju elemenata posvojnoga odnosa nije izražena glagolom, nego se preko njega pretpostavlja, zaključuju Herslund–Baron (2001: 15). Zato ćemo u nastavku govoriti o tzv. *vanjskoj posvojnosti*.

Govoreći o tematskom obilježavanju u strukturno različitim jezicima O'Connor (2007) navodi kako posjednik u vanjskim posvojnim konstrukcijama (VPK) jest argument glagola, ali ne dobiva od njega tematsku ulogu, već od posjedovanog objekta. U vezi s postupcima koji izazivaju nastanak VPK-a u jezikoslovnoj se literaturi govori o podizanju posjednika, pomicanju semantičkoga aktanta,⁷ razdvajanju valentnosti ili razdvajanju posvojnih imenskih skupina te dijetetskom pomicanju. Podizanje posjednika obilježenog u dativu u literaturi se obrađuje još i kao dativ interesa, etički dativ, benefaktiv ili simpatetički dativ (Cienki 1993).

Valja naglasiti kako u tom slučaju razdvojene sastavnice zauzimaju različite semantičke uloge i sintaktičke položaje, ali u okvirima kojih se može prepoznati posvojni odnos kao i u unutarnjim posvojnim konstrukcijama (UPK). Tomu u prilog može se navesti Langackerov (1993) pristup prema kojemu se status posjednika tumači kao referentna točka njegova cilja, odnosno posjedovanog objekta. Prema tome kognitivna operacija prizivanja i lociranja posjedovanog objekta provodi se isticanjem posjednika kao referentne točke. Konstruiranje referentne točke vodi do prijedloga da su vanjski posjednici teme ili pacijensi. Tako u rečenici:

- (13) Banić primijeti kako *mu* podrhtava *kut usnice*, a *oči mu* se pune suzama. (Tribuson, 114)

posjednik ne podrhtava već *kut njegovih usnica*, u sljedećem primjeru nije posjednik ispunjen suzama već *njegove oči*, no tematska mu uloga nije verbalno (od glagola) dodijeljena. Gledano dijakronijski dativne VPK

⁷ Possessor-raising (Landau 1999); smešćenie semantičkoga aktanta (Apresjan 2006); raščepenie valentnosti (Apresjan 1974), splitting of possessive NPs i dijetetskij sdvig (Padučeva 2004; Padučeva 2002).

se vjerojatno razvijaju pomoću proširenja lokativne/ciljne ili dativne sheme prema posvojnjoj domeni, što se temelji na conceptualizaciji posjednika kao relevantne pogođene krajnje točke neke akcije ili situacije. Na tipološke mijene sastavnica takvog načina izražavanja posvojnosti utječu: gramatički odnosi unutar same VPK; gramatički odnosi posjednika u VPK i u UPK; značenjski opseg predikata; značenjski opseg imenica koje mogu biti postavljene kao posjedovano te značenje posjednika (Payne–Barshi 1999).

Kada se govori o vanjskoj posvojnosti u hrvatskom jeziku, ona ne znači nužno poistovjećivanje s izrazom u dativu. Jedno od određenja VPK u ovom radu koje uzimamo kao razlikovno u odnosu na druge vrste jest da su to sve konstrukcije koje izražavaju posjednika u sintaktički različitoj sastavnici od posjednika (Velázquez-Castillo 1999). Ne ulazeći za sada u ovom dijelu rada u morfsintaktički ostvaraj elemenata posvojnoga odnosa kao ni u njihov poredak, razlike se između unutarnjih i vanjskih posvojnih konstrukcija na temelju do sada rečenog mogu sažeti u sljedeći strukturni prikaz:

(14) a. UPK: [posjednik posjedovano]

b. VPK: [posjednik] [posjedovano].

I dok u predikatnoj posvojnosti elementi posvojnoga odnosa jesu obvezatni rečenični članovi, pri vanjskoj posvojnosti obvezatnost ne vrijedi za sve. Vanjska je posvojnost široko potvrđena i opisivana jezična pojava u brojnim jezicima, ali u hrvatskom jeziku nije izravno tako imenovana, iako raspolaže čitavom paletom sredstava za izražavanje vanjske posvojnosti i nadmašuje prethodno navedene primjere.

Morfosintaktički vanjski posjednik može biti i drukčije označen u određenim leksičko-semantičkim uvjetima, kada se posjednik i posjedovani objekt dovode u vezu preko ograničene skupine glagola, poput: *čušnuti*, *porezati*, *ogrebat*, *poljubiti*, *pogladiti*:

(15) a. Ogrebao *mu* je nos.

b. Ogrebao *ga* je po nosu.

c. Ogrebao je *njegov* nos.

(16) a. Izglačala *mu* je košulju.

b. *Izglačala *ga* je po košulji.

c. Izglačala je *njegovu* košulju.

U primjeru (15) moguće je izražavanje vanjske i unutarnje posvojnosti, vanjska posvojnost uključivala bi prva dva primjera u kojima je posjednik istaknut u dva padeža: dativu i akuzativu. Pri tome mora se uočiti kako je riječ o neotuđivoj posvojnosti koja u prototipnom poimanju uključuje od-

nos između dijela tijela i čovjeka. Kada je riječ o otuđivoj posvojnosti alterniranje s akuzativom nije moguće. Rečenice kao što su (16b) potvrđuju kako se razumijevanje posvojnosti ne odnosi samo na one jezične izraze koji se tradicionalno nazivaju posvojnim, odnosno kako posvojnost ima znatno više načina manifestiranja za kojima valja tragati. Primjeri s podignutim posjednikom navode na nužnost proširenja vanjske posvojnosti i na akuzativne oblike, a tomu valja dodati i prijedložni dativni izraz:

(17) Dođi *k meni* u kabinet.

3. Semantičke i pragmatičke posebnosti posvojnog dativa

Podizanje posjednika iz inicijalnoga položaja kao posljedak čisto sintaktičkoga postupka – može biti obogaćivanje posvojnoga odnosa novim, dodatnim smislom. Uvriježenu pretpostavku o semantičkoj bliskosti posvojnoga dativa i drugih posvojnih sredstava dovode u pitanje rečenice u kojima se nalaze oba posvojna izraza. Dok je takvu pojavu s jedne strane moguće objasniti kao semantičku redundanciju, neki autori (Kučanda 1996) upravo tu zalihost smatraju ključnim dokazom da spomenuta sredstva nikako ne mogu imati istu ulogu. Za razliku od mnogih jezika u kojima je uporaba posvojnoga dativa znatno ograničena, pri čemu prevladava uporaba uglavnom enklitičnih oblika ličnih zamjenica, u hrvatskom jeziku postoje potvrde različitih značenjskih odnosa, a posjednik je morfološki ostvaren i kao imenica i kao zamjenica. Iznimnu važnost u semantičkoj analizi posvojnoga dativa imaju otuđiva i neotuđiva posvojnost. Neotuđiva posvojnost najčešće je povezana s odnosima dio – cjelina te podrazumijeva dijelove koji se normalno ne mogu odvojiti od posjednika, dok su ostali otuđivi. Neotuđiva posvojnost tako se najčešće odnosi na dijelove tijela, dijelove odjeće, rodbinske i socijalne odnose, predmete te fizička i mentalna stanja:

dijelovi tijela

(18) Vatra je zacvrčala, para je ovila *kovaču glavu*. (Aralica, 367)

rodbinski i socijalni odnosi

(19) Vi ste rod *onoj djevojci* koja je ovdje stradala. (Tribuson, 157)

(20) Konačno, ja sam *mu odvjetnik*. (Tribuson, 115)

predmeti

(21) *Puškama* su *cijevi* iznutra dobro očuvane jer ih je zaštitila masnoća. (Aralica, 367)

Iako u prikupljenom korpusu, kao što je već naznačeno, postoje potvrde različitih značenjskih odnosa, od prototipičnih vlasničkih odnosa do arhe-

tipskog odnosa dio – cjelina, činjenica jest kako je veća vjerojatnost da će posjednik biti obilježen dativom kada je posjedovani objekt neodvojiv od njegova organizma ili ako je njemu bliže. Neotuđiva posvojnost tako implicira tješnju strukturnu vezu između posjednika i posjedovanog. Sljedeći primjer pokazuje kako to Marinković iskorištava za jasnoću:

(22) Ne gleda *vam* ravno u oči nego najprije gleda *vaš* zlatni biskupski križ na prsima... (Marinković, 18)

S tim je u vezi i tvrdnja o posjedniku u dativu kao o fokusu empatije. Veoma proširena uporaba enklitičnih oblika zamjenica prvoga lica u svakodnevnoj komunikaciji može se intuitivno protumačiti empatijom jer govornik zauzima perspektivu jednog od sudionika u događaju koji se opisuje, a tako shvaćena empatija postaje jednim od ključnih čimbenika koji utječe na odabir upravo posvojnoga dativa. Takvo njegovo razumijevanje u središte pozornosti stavlja semantičku komponentu pogođenosti (*affectedness*) posjednika, odnosno obilježje posvojnoga dativa koji kao pacijensi ili teme bivaju pogođeni djelovanjem predikata (O'Connor 2007: 589). Pogođenost pritom podrazumijeva utjecaj na osobnu sferu individue, odnosno posjednika, što u prvi plan kao ključno obilježje dativa ističe blizinu i prihvaćanje kakvoga događanja (Durst-Andersen 2001: 104). Dakle, što je radnjom zahvaćeni objekt bliže posjedniku, on će prije zauzeti unutarnju perspektivu i poistovjetiti se s pogođenim. Uporaba posvojnoga dativa na taj se način povezuje sa stupnjem neotuđivosti. Ipak, neotuđivost je takvim tumačenjem potisnuta u drugi plan, dok presudna postaje povezanost posjednika s posjedovanim, odnosno uloga koju posjedovano ima u osobnoj sferi posjednika (Šarić 2002). To često implicira kako je posjednik osobito tjelesno pogođen s onim što se događa kao rezultat predikacije koja uključuje posjedovani objekt. U izrazu *slomljen mi je zub* – to i jest tako, ali pogođenost nije ograničena samo na tjelesno djelovanje:

(23) Istina je da je Balaš čovjek pun pohote, da su *mu* do sada *dvije žene* umrle. (Aralica, 133)

(24) To *mu* je *auto*. (Tribuson, 59)

Naime, središnji dijelovi osobne sfere doista jesu dijelovi tijela i objekti izravno povezani s tijelom, ali bitno je naglasiti da je osobna sfera otvorena kategorija te da je uključivanje u nju određeno i kulturološkim i kontekstualnim čimbenicima. Upravo kulturološka i kontekstualna određenost osobne sfere omogućuje da ona podrazumijeva i emocionalno djelovanje, ugodnost, neugodnost, nelagodu – sve su to razlozi koji mogu biti okidači za uporabu vanjske posvojnosti. Otvorenost osobne sfere smatra se i presudnim činiteljem koji utječe na slobodniju uporabu posvojnoga dativa u hrvatskom jeziku, odnosno na njegovu visoku čestotnost. Dok se u drugim

jezicima posjednik smatra pogodnim samo ako se nešto dogodilo s tijelom ili odjećom koja je u tom trenutku na tijelu, u hrvatskom je jeziku broj ograničenja za uporabu posvojnoga dativa znatno manji što omogućuje da se on upotrijebi i onda kada posjednik uopće ne posjeduje predmet, kao u sljedećem primjeru:

(26) *Posudio* vrijedan Mercedes pa *mu* ga ukrali u Lučkom.

To još jednom potvrđuje da je u izboru posvojnoga dativa presudna semantička komponenta pogodnosti posjednika, dok je "čisto" posjedovanje, bar kada je o posvojnemu dativu riječ, potisnuto u drugi plan. S druge strane, Šarić (2002: 19) smatra da je slobodnija uporaba posvojnoga dativa u hrvatskom jeziku posljedica slabljenja njegove izvorne veze s osobnom sferom, empatijom i ekspresivnosti što je omogućilo da se on jednako često, kao i druge konstrukcije za izražavanje posvojnosti, upotrebljava čak i u znanstvenim tekstovima.

Osim što se posvojnemu dativu pripisuje veća informativnost u prikazivanju bliskosti između posjednika i posjedovanog (Soschen 2005) nego drugim načinima izražavanja posvojnosti te egocentričnost koja je posljedica empatijskog poistovjećivanja govornika sa sudionikom u događaju koji se opisuje, Kučanda (1996: 326) posebno mjesto posvojnoga dativa u semantici rečenice pronalazi u primjerima semantičkog udvajanja. Tako u rečenici:

(27) Idite tom čovjeku i vratite *mu njegov novac*. (Tribuson, 139)

gdje je dvostruko označen isti odnos, on pronalazi temeljni dokaz da se posvojni dativ nikako ne može izjednačiti s drugim načinima izražavanja posvojnosti jer bi to dovelo u pitanje načelo jezične ekonomije.

Semantička analiza potvrdila je nemogućnost neutralizacije razlika između posvojnoga dativa i drugih načina izražavanja posvojnosti jasno ih udaljavajući, kako na semantičkoj, tako i na sintaktičkoj razini. Presudnom se u izboru konstrukcije za izražavanje posvojnosti pokazala empatija, odnosno mjesto koje radnjom zahvaćeni objekt zauzima u osobnoj sferi posjednika. Izravnost koja se pripisuje posvojnemu dativu te njezina prirodna posljedica pogodnost, učinili su da se dativna konstrukcija doživljava kao informativnija, odnosno "uspješnija" u prikazivanju bliske veze između posjednika i posjedovanog objekta predodređujući ju za obilježavanje bitne unutarnje veze između tih dvaju entiteta.

4. Zaključak

Iako je uvidom u hrvatske gramatike utvrđeno da je tumačenje posvojnoga dativa kao priimene ili adnominalne kategorije, kojoj je zadaća

modificirati imenicu kao što ju imaju posvojni pridjevi i zamjenice, itekako uvriježeno, imajući u vidu temeljno jezično načelo – jezičnu ekonomiju, u radu se pokušalo utvrditi jesu li razlike između posvojnoga dativa i drugih načina izražavanja posvojnosti doista na sintaktičkom i semantičkom planu neutralizirane. Nemogućnost posvojnoga dativa u adnominalnoj ulozi da funkcionira zajedno s imenicom kao imenična skupina te potpuno neovisan redoslijed posvojnoga dativa o imenici koja označuje posjedovani objekt, sintaktički promoviraju posvojni dativ na mjesto sastavnog rečeničnog člana, smještajući ga između predikatne i atributne posvojnosti. Naime, iako je veza između posjednika i posjedovanog objekta ostvarena preko glagola, ne može se potpuno isključiti ni bliskost s atributnom posvojnošću jer veza između dvaju elemenata posvojnoga odnosa nije izražena glagolom, nego se preko njega pretpostavlja, pa se govori o vanjskoj posvojnosti. Daljnjom je analizom utvrđeno da je uporaba vanjske posvojnosti u hrvatskom jeziku često prije pitanje tekstualne interpretacije nego li leksičke klasifikacije.

Na pragmatičkoj i semantičkoj razini istaknuta je važnost empatije koja, ovisno o mjestu radnjom zahvaćenog objekta u empatijskoj hijerarhiji, upravlja izborom posvojnoga dativa. Naime, njegova uporaba povezana je sa stupnjem neotuđivosti, odnosno s ulogom neotuđivih entiteta u osobnoj sferi individue. Takvo je stajalište potisnulo neotuđivost u drugi plan, a u središte pozornosti dovelo usku vezu između posjednika i posjedovanog. Na taj su način klasični posvojni odnosi: dio – cjelina, te vlasnički odnosi ustupili mjesto semantičkoj komponenti pogodnosti posjednika koja ga je izdvojila kao sudionika u povezanim događajima kao nekoga komu se dogodilo nešto ugodno ili neugodno. Složenost opisanih obilježja posvojnoga dativa na svim trima razinama, sintaktičkoj, pragmatičkoj i semantičkoj, koja ga jasno udaljava od drugih načina izražavanja posvojnosti, implicira napuštanje tradicionalno uvriježene metodologije u njegovu opisu te nameće potrebu da se posvojnemu dativu, umjesto kao tek jednoj od uporaba dativa, pristupi imajući u vidu svu njegovu složenost.

Literatura:

- APRESJAN, JURIJ D. 1974. *Leksičeskaja semantika (sinonimičeskie sredstva jazyka)*. Moskva: Nauka.
- APRESJAN, JURIJ D. 2006. Tipy sootvetstvija semantičeskikh i sintaktičeskikh aktantov, u: *Problemy tipologii i obščej lingvistiki*. Sankt-Peterburg, 15–27.
- BARIĆ, EUGENIJA; MIJO LONČARIĆ; DRAGICA MALIĆ; SLAVKO PAVEŠIĆ; MIRKO PETI; VESNA ZEČEVIĆ; MARIJA ZNIKA 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- BRABEC, IVAN; MATE HRASTE; SRETEN ŽIVKOVIĆ 1970. *Gramatika hrvatskosrpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- CIENKI, ALAN 1993. Experiencers, possessors, and overlap between Russian dative and u + genitive, u: *Proceedings of the Nineteenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley: Berkeley Linguistics Society, 76–89.
- DURST-ANDERSEN, PER 2001. Possessum-oriented and possessor-oriented constructions in Russian, u: *Dimensions of possession*. Ur. I. Baron, M. Herslund, F. Sørensen. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 99–113.
- HAMM, JOSIP 1967. *Kratka gramatika hrvatskosrpskog književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- HEINE, BERND 1997. *Cognitive Foundations of Grammar*. New York – Oxford: Oxford University Press.
- HEINE, BERND 2001: Ways of explaining possession, u: *Dimensions of possession*. Ur. I. Baron, M. Herslund, F. Sørensen. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 311–329.
- HERSLUND, MICHAEL; IRENE BARON 2001. Introduction, u: *Dimensions of possession*. Ur. I. Baron, M. Herslund, F. Sørensen. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 1–24.
- HUDEČEK, LANA 2006. *Izricanje posvojnosti u hrvatskome jeziku do polovice 19. stoljeća*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- KATIČIĆ, RADOŠLAV 1991. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU – Globus.
- KUČANDA, DUBRAVKO 1982. *Kontrastivna analiza dativa u hrvatskom i njegovih prijevodnih ekvivalenata u engleskom jeziku*. Magistarski rad (u rukopisu). Zagreb: Filozofski fakultet.
- KUČANDA, DUBRAVKO 1986. Some thoughts on the Dative of Possession. *Zbornik Pedagoškog fakulteta u Osijeku*, 1, Osijek, 37–55.
- KUČANDA, DUBRAVKO 1996. What is the Dative of Possession? *Suvremena lingvistika*, 41/42, Zagreb, 319–332.
- LANDAU, IDAN 1999. Possessor raising and the structure of VP. *Lingua*, 107, 13–7.
- LANGACKER, RONALD 1987. *Foundations of Cognitive Grammar*. Paolo Alto: Stanford University Press.
- LANGACKER, RONALD 1993. Reference-point constructions. *Cognitive Linguistics*, 4/1, 1–38.
- MARETIĆ, TOMO 1963: *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- MILOVANOV, M. V. 2007. *Kategorija posvojnosti v ruskom i nemeckom jazykah v lingvokul'turolozičeskom osvješčenii*. Volgograd: Volgogradskoe naučnoe izdatelstvo.
- O'CONNOR, M. CATHERINE 2007. External possession and utterance interpretation. *Linguistics*, 577–613.
- PADUČEVA, ELENA V. 2002. Diateza i diatetičeskij sdvig. *Russian Linguistics*, 26, 179–215.
- PADUČEVA, ELENA V. 2004. Splitting of Possessive NPs and External Possessor in Russian. u: *Possessives and Beyond: Semantics and Syntax*. Ur. Ji-yung Kim, Y. A. Lander, B. H. Partee. University of Massachusetts Occasional Papers in Linguistics, 29, Amherst, Massachusetts, 351–363.
- PAYNE, DORIS L.; IMMANUEL BARSHI 1999. External possession: What, Where, How, and Way. u: *External possession*. Ur. D. L. Payne, I. Barshi. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 3–29.
- RAGUŽ, DRAGUTIN 1997. *Praktična hrvatska gramatika*. Zagreb: Medicinska naklada.
- SEILER, HANSJAKOB 1983. *Possession as an Operational Dimension of Language*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- SILIĆ, JOSIP; IVO PRANJKOVIĆ 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- SOSCHEN, ALONA 2005. Derivation by phase: Russian applicatives. *Canadian Linguistic Association Conference proceedings*; <http://ling.uwo.ca/publications/CLA-ACL/Soschen.pdf>.
- ŠARIĆ, LJILJANA 2002. On the semantics of the "dative of possession" in the Slavic languages: An analysis on the basis of Russian, Polish, Croatian/Serbian and Slovenian examples. *Glossos*, 3: Spring 2002. Slavic and East European Language Resource Center, Duke University; 2002<http://seelrc.org/glossos/issues/3/saric.pdf>.

- TOGEBY, OLE 2001. The concept of possession in Danish grammar, u: *Dimensions of possession*. Ur. I. Baron, M. Herslund, F. Sørensen. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 41–55.
- VEBER TKALČEVIĆ, ADOLFO 1859. *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* (pretisak). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- VELÁSQUEZ-CASTILLO, MAURA 1999. Body-Part EP Constructions: A Cognitive/Functional Analysis, u: *External possession*. Ur. D.L. Payne, I. Barshi. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, 77–107.
- WIERZBICKA, ANNA 2006. *Semantika: jednostki elementarne i uniwersalne*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

Izvori:

- Aralica, Ivan 1988. *Duše robova*, Znanje: Zagreb.
- Marinković, Ranko 1988. *Ruke*, Globus: Zagreb.
- Pavličić, Pavao 1995. *Šapudl*, Znanje: Zagreb.
- Tribuson, Goran 1996. *Noćna smjena*, Targa: Zagreb.
- Hrvatska radiotelevizija, 6. XI. 2008.

Possessive Dative

Abstract

Possession implicitly includes the relation of solidarity between two entities and this relationship is semantically interpreted on the basis of their mutual relationship. In the Croatian grammatical tradition, possessive dative is described as a kind of an attribute, specifically as a possessum modifier. In this article, possessive dative is discussed as a special kind of predicative possession – *external possession*. The connections between the elements of this possessive relationship are not expressed by a verb, but are rather assumed via a verb. Unlike the attributive possession, the expressions for subject and object possession in the external possession are often not in the contact position. In addition, the authors also discuss the communication and pragmatic reasons for the choice of possessive dative in the Croatian language and not some other possessive means.

Ključne riječi: posvojnost, atributi, posvojni dativ, hrvatski jezik, vanjske i unutarnje posvojne konstrukcije, empatija

Key words: possession, attribute, possessive dative, Croatian, external and internal possession constructions, empathy

Darko Matovac, Goran Tanacković Faletar
Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera
L. Jägera 9, HR-31000 Osijek
darko.matovac@gmail.com, gorantanackovic@yahoo.com

SEMANTIČKA ULOGA EFEKTORA KAO DETERMINATORA DATIVNIH DOPUNA U NERAŠČLANJENIM JEDNOSTAVNIM REČENICAMA

Polazeći od temeljne pretpostavke da morfološki označeni padeži u sustavima flektivnih jezika ne predstavljaju "semantički prazne" kategorije, već su im inherentna jedinstvena značenja shematične naravi, ovaj rad u prvome dijelu, u skladu s kognitivnom metodologijom, definira shematično (opće) značenje dativa u hrvatskome jeziku i bavi se sintaktičkim implikacijama tako zamišljenoga značenjskog modela. U drugome dijelu rada analizira se pak (s ciljem potvrđivanja teze o postojanju dativnoga značenja shematične naravi) značenje dativa u neraščlanjenim jednostavnim rečenicama tipa *Hladno mi je* ili *Dosadno mi je* s jedne strane, kao i u analognim primjerima tipa *Muka mi je* ili *Spava mi se* s druge strane. Pokazuje se naime da je kod rečenica prvoga tipa moguće parafraziranjem izbjeći pojavljivanje dativne dopune uz zadržavanje neraščlanjene konstrukcije približno istoga značenja (*Što se mene tiče, hladno je/dosadno je*), dok kod rečenica drugoga tipa takav postupak rezultira velikim značenjskim pomacima ili čak pojavom neovjerenih konstrukcija (**Što se mene tiče, muka je/spava se*). U skladu s tim pokušava se dokazati da je konceptualna podjela semantičke uloge efektora s obzirom na opoziciju unutarnji/vanjski ključan preduvjet pojavljivanja odnosno nepojavljivanja dativne dopune u konstrukcijama toga tipa, kao i da nemogućnost izbjegavanja dativne dopune u rečenicama drugoga tipa zapravo potvrđuje tezu o padežima kao primarno semantičkoj (a onda i gramatičkoj) kategoriji, koja svojim značenjem zapravo mijenja značenje konstrukcije, a ne ponavlja ono što je u njezinom neposrednom kontekstu već rečeno.

1. Uvod

Tradiciju promišljanja kategorije padeža u indoeuropskim jezicima možemo pratiti još od radova prvih poznatih jezikoslovaca, pa se tako od djela indijskih (Pānini) i antičkih gramatičara (Dionizije Tračanin, Varon, Apolonije Diskol), preko srednjovjekovnih gramatičara i filozofa i, kasnije,